26.01.26р. 31гр. укр. мова

Доброго дня! Тема уроку. Вставні та вставлені конструкції

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою: moshev2020@icloud.com

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Вставні та вставлені конструкції

Вставні конструкції (слова, словосполучення і речення)

Вставними є такі конструкції, за допомогою яких мовець виражає своє ставлення до висловленої думки, як от:

1. Виражає упевненість або невпевненість у тому, про що повідомляється: *безперечно, звичайно, може, мабуть, зрозуміло, дійсно, певне (певно), здається, боюся, сподіваюся, очевидно* та ін.: *Вже почалось, мабуть, майбутнє. Оце, либонь, вже почалось*.

2. Вказує на порядок думок, послідовність їх викладу: *по-перше, по-друге, до речі, далі, нарешті та ін.*: *Будинок готелю був, по-перше, високий і міцної старовинної кладки, а по-друге, наріжний*.

3. Дає емоційну оцінку повідомлюваному: *на щастя, на жаль, на нещастя, дивна річ* та ін.: *Шкода, той час не вернеться ніколи.*

4. Вказує на джерело думки, характер висловлення: *взагалі, іншими словами, можна сказати, так би мовити, як кажуть* та ін.: А що ж, по-твоєму, чинити маємо.

Вставні конструкції не є членами речення, тобто не відповідають на жодне питання в реченні: *Коні, кажуть, сліпнуть у шахтах — вставне слово. Кажуть люди, кажуть, що я файна дівка — присудок.*

У реченні вставні слова виділяються комами. Якщо вставні конструкції входять до складу відокремлених членів речення, то вони не виділяються комами: *Десь далеко, мабуть під Черніговом, глухо гули гармати.*

Якщо при вставних словах є сполучники, які до них належать, то вони виділяються разом зі сполучником: *А може, власне, і не в тому справа*. Якщо ж сполучник відноситься до інших членів чи до всього речення, то вставне слово обов'язково виділяється комами: *А то ще кажуть: миска з крутими берегами. Або пустився берега чоловік. Або, нарешті, кажуть, берега дати.*

Зверніть увагу! Не є вставними і не виділяються комами такі слова: *ніби, нібито, немовби, все-таки, адже, от, тільки, принаймні, навіть, між тим, за традицією, буквально, якби, майже, при тому, при цьому, часом, тим часом, до того ж, приблизно, якраз, як-не-як: Злива тривала майже годину*.

Вставлені конструкції

Вставленими називаються такі конструкції, які вживаються для доповнення, роз'яснення чи уточнення предметного змісту речення: *І живуть собі щасливо у коханні та миру. Ще й нікому (от що диво!) не завидують в миру.*

Вставлені конструкції передають додаткові відомості до змісту речення чи окремого його члена. Вони виділяються комами, тире або дужками.

Найменшу відокремлюючу силу мають подвійні коми, потім — подвійне тире і найбільш сильний відокремлюючий знак — дужки: *Улітку під вербою біля хати (як добре, що скінчилася зима!) княгиня почала дітей навчати.*

Невеликі вставлені конструкції, які стоять переважно в середині основного речення і мають з ним тісніший змістовий зв'язок, виділяються з обох боків тире: *Не було ще такого літнього ранку, — хіба вже каміння з неба, — щоб дід Арсен, прозваний Бушлею, всидів дома..*

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

1. Робота з підручником

- *Прочитайте теоретичний матеріал з теми уроку (складіть конспект).*

2. Розподільна робота

- *Розподіліть подані слова й сполучення слів за вираженням ставлення мовця до повідомлюваного, записуючи їх у праву колонку таблиці.*

На радість, по-перше, безумовно, бачиш, взагалі, кажуть, авжеж, як на зло, до речі, інакше (коротше) кажучи, за визначенням науковців, погодьтеся, навпаки, можливо, без сумніву, дивна річ, чого доброго, отже, наприклад, якщо можна так висловитись, пам'ятаю.

ГРУПИ ВСТАВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

(праву колонку заповнюють учні)

а) оцінка вірогідності повідомлюваного (упевненість або невпевненість, можливість)	*безумовно, авжеж, звичайно, зрозуміло, напевно, правду кажучи, по суті, без сумніву, слово честі, в усякому разі, бува, здається, здавалося б, трапляється, можливо, як звичайно, як завжди, як водиться* **тощо;**
б) емоційна оцінка повідомлюваного (радість, здивування, обурення)	*на радість, на щастя, на жаль, на біду, на нещастя, грішним ділом, як на зло, як на гріх, дивна річ, чого доброго, нічого гріха таїти, майте на увазі* **тощо;**
в) логічність викладу (зв'язок думок, послідовність)	*по-перше, по-друге..., з одного (другого) боку, до речі, між іншим, таким чином, головним чином, так би мовити, отже, виходить, навпаки, наприклад, зрештою, повторюю, підкреслюю* **та ін.;**

г) способи оформлення думок або висловлення	*взагалі, власне, з дозволу сказати, інакше (коротше) кажучи, іншими словами, крім жартів, можна сказати, точніше, зізнаюсь, якщо можна так висловитись;*
д) джерело повідомлення	*кажуть, по-твоєму, як на мене, на мою думку, за моїми розрахунками, пам'ятаю, за визначенням науковців;*
е) активізація уваги співрозмовника	*бачиш, розумієш, зрозумійте, погодьтеся, послухайте, пробачте (вибачте) мені, пригадайте* **тощо.**

Вставні слова та словосполучення вказують на ставлення мовця до висловлюваної ним думки, передаючи його впевненість, невпевненість, припущення, емоційну оцінку (*безумовно, звісно, мабуть, може, на диво, на радість*), а також означають вказівку на джерело повідомлення (*на мою думку, по-вашому, за висловом*), логічно впорядковують мовлення (*по-перше, між іншим, коротше кажучи*).

Вставні слова та словосполучення на письмі завжди **виділяють комами**.

УВАГА! Вставними не бувають такі слова: *навіть, майже, адже, тож, ніби, нібито, немовби, обов'язково, причому, часом, тим часом, до того ж, приблизно, якраз.* **Лише в ролі вставних уживають слова** *мабуть, отже, а втім.*

Не слід сплутувати слова *отже* (вставне) та *отож* (не буває вставним): *Ти повинен,* ***отже,*** *можеш* (Античний вираз). ***Отож*** *нема потреби про те казати знов* (Леся Українка).

Якщо в простому реченні, крім граматичної основи, є ще підмет і присудок (або тільки присудок), це означає, що просте речення ускладнене реченням вставним. Отже, **вставними можуть бути речення**

двоскладні	односкладні
я певен, я знаю, ти подумай, люди кажуть та ін.	*кажуть, думаю, нам думається, треба сказати, як бачите, уявіть собі, дозволю собі сказати, даруйте на слові* тощо
Все на світі, ***ти знаєш****, відносне* (За О. Забужко).	***Здавалось****, світ увесь заснув* (П. Тичина). *Сміх,* ***кажуть****, віку додає* (Ю. Збанацький).

3. Моделювання «Карти пам'яті»

- Прочитайте правила в таблиці «Розділові знаки при вставних конструкціях». Номери поданих нижче речень упишіть у таблицю як приклади до правил.

Розділові знаки при вставних конструкціях

Правила	Речення-приклади
1) **найчастіше вставні слова, словосполучення й речення виділяються комами**	

2) **слова** *проте* **й** *однак (одначе)* **— вставні, коли слова стоять у середині простого речення чи в середині окремої частини складного речення. Якщо на початку речення або частини складного речення — це сполучники, тоді комами вони не відокремлюються**	
3) вставні слова відділяються комами від усіх попередніх сполучників, крім а	
4) після сполучника а кома ставиться тільки тоді, коли перед ним стоїть слово з часткою не	
5) якщо вставні слова вживаються на початку чи в кінці відокремленого члена речення, то вони виділяються комами разом із ним	
6) **виділяються комами вставні словосполучення, які мають форму порівняльного звороту:** *як завжди, як звичайно, як і раніше, як правило, як виняток, як на вмисне* **і под.**	
7) два вставні слова відокремлюються одне від одного комою	

1. Як на моє розуміння, то нині — час товариства, нововведень. 2. Особи, які не мають відповідної освіти, але мають достатній практичний досвід, можуть бути, як виняток, залишені на займаній посаді. 3. Правда, може, я сам-таки в цьому й винен.... 4. З борців насміхалася доля, зростала, проте, їх громада. 5. Сонце зайшло, проте ще було видно. 6. І вернеться наша воля, а може, ще й слава... 7. Барвисті ліси на схилах обабіч дороги не тільки не гасли під скісним промінням вечірнього сонця, а, навпаки, розжеврювались ще яскравіше, ніж удень. 8. Певно, не раз тобі доводилося, шановний читачу, вичитувати в критичних статтях та оцінках такі осуди, як: оце місце вийшло вельми поетичне.., або навпаки: у тих віршах нема й сліду поезії. 9. Надвечір, мабуть години о шостій, почався дощ.

4. Дослідження-аналіз. *З'ясуйте, яка інформація в ньому головна, а яка фонова (уведена з метою пояснення, уточнення або доповнення змісту речення).*

І золотої й дорогої мені, щоб знали ви, не жаль моєї долі молодої (Т.Шевченко).

- Сформулюйте правило. Прочитайте речення зі вставленими конструкціями. Поясніть, чому вставлені конструкції виділено різними розділовими знаками.

1. Софія, як любовно називають собор кияни,— найстаріший пам'ятник, золота окраса Києва. 2. Є ж люди на землі — а то б не варто жити,— що крізь щоденний труд уміють і любити, і усміхатись, і мислити, й шукать. 3. Дивлюсь на все спокійними очима (Давно спокійним бути я хотів), І вже не тішить вишукана рима, А біль її шукати — й поготів.

Коментар. Поготів, присл. — тим більше.

Вставлені конструкції виділяються:

□ комами, якщо вимовляються майже таким самим тоном, як і основне речення;

□ **тире, якщо вимовляються підвищеним тоном;**

□ **дужками, якщо вимовляються пониженим тоном і різко випадають зі структури основного речення.**

5. Пунктуаційний практикум

- *Перепишіть речення, розставляючи, де потрібно, розділові знаки.*

1. Людині суджено не рухатися по колу це зрештою й гаразд. 2. Вибрати потрібне слово то велике вміння і навпаки якщо ви користуєтеся словом неточним то це власне те саме коли б замість відточеного олівця на уроці малювання ви користувалися цвяхом. 3. Чого б здається сумувати. 5. Святковим здається вечір коли добре тобі допрацювалося вдень. 6. Як відомо з легендарної історії про всесвітній потоп знаком що його більше не буде стала веселка. 7. Маслинова гілка з нею в дзьобі повернулася голубка випущена Ноєм стала символ миру й спокою.

6. Готуємося до ЗНО. *Виконайте тестові завдання.*

https://www.youtube.com/watch?v=6QcyDUnmewE

1. Увідповідніть речення й типи вставних конструкцій за вираженням ставлення мовця до повідомлюваного.

1. Указівка на джерело повідомлення 2. Активізація уваги 3. Послідовність викладу 4. Почуття 5. Невпевненість 6. Підсумок висловленого	А Може, справа, яку розпочну сьогодні, для когось теж стане традицією. *Б* На жаль, не завжди і не все так робиться, як говориться. В Як він може бути... іноді занадто принциповим, а іноді просто безпорадним, як дитина. Тут, по-моєму, непослідовність сили волі. Г Зрештою, щастя — це найважливіший тонус душі. Д Погодьтеся, ми не можемо претендувати на згадку про себе, якщо не зберігаємо пам’ять про своїх пращурів. Е По-перше, хочу подякувати, що знайшли час зібратися разом з нами для проведення семінару

1	2	3	4	5	6
в	д	Е	Б	А	Г

2. У якому реченні допущено пунктуаційну помилку?

А Тихе блідо-блакитне море, здається, спить.

Б А, може, я вигадую усе — і то лише дуби побронзовіли.

В Досі дні стояли теплі, сонячні, а сьогодні, мов на гріх, задощило.

Г Можливо, були ми квітками в одному суцвітті чи просто сусідніми днями в спекотному літі.

Д Як відомо, однією з найважливіших ланок у духовному житті кожної нації є видання книг.

3. Яке речення не має вставленої конструкції?

А Осідає чорна ніч білим снігом на хати. Осідає — дивна річ — білизна із чорноти.

Б На плоті поплелися огірки — рідня далека сонцю-гарбузові.

В Вишневий сад (він тільки-но зацвів, данину першу виплативши бджолам), дрімав і снив...

Г Відцвів воронець, облетіли на вітрах маки польові, рано вони зацвітають і швидко гаснуть, зате літо смагляве вже виглядає із-за кучугур.

Д Лишилася у нас, і зовсім це не хиба, глибока шана повсякчас — так! — до святого хліба!

2Б, 3Б

1. Дослідження-спостереження

- *Прочитайте текст. Визначте його стиль і тип мовлення.*
- *Знайдіть у ньому вставні та вставлені конструкції. Яка їхня функція в тексті?*
- *Яким способом утворено час дієслів першого абзацу? (Складним)*
- *Утворіть форму майбутнього часу виділеного дієслова для всіх особових форм* складним і складеним способами.

Складний	*Володітиму, володітимеш, володітиме, володітимемо, володітимете, володітимуть,*
Складений	*Буду володіти, будеш володіти, буде володіти, будемо володіти, будете володіти, будуть володіти*

- *Від якої форми дієслова утворено майбутній час складним і складеним способом?* (Неозначена форма дієслова недоконаного виду)

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

* Підготувати розгорнуту відповідь на тему: “ Вставні слова, словосполучення, речення “

* Скласти план відповіді за § 38

* Виконати вправу 451 письмово